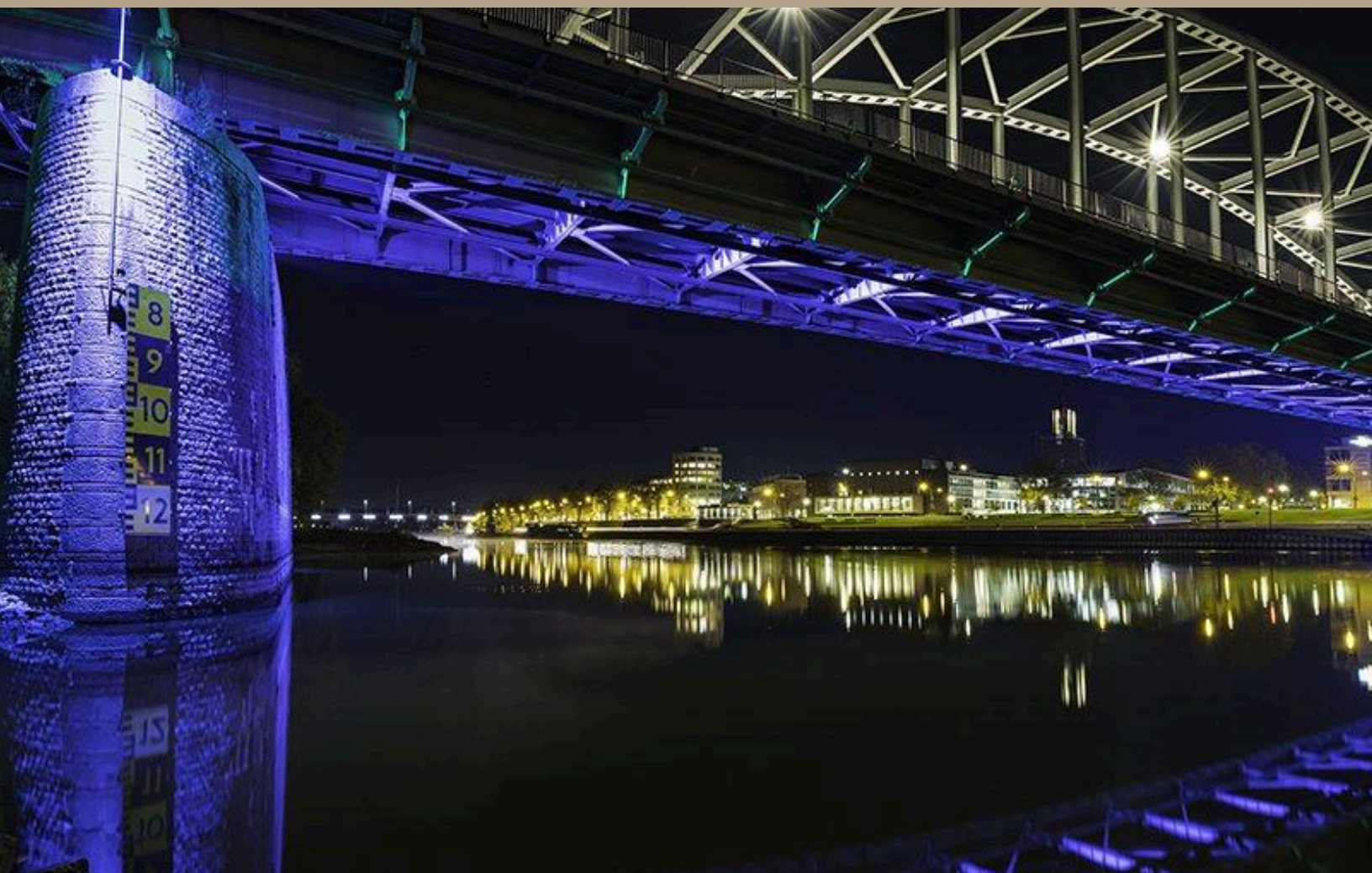

Brug naar de Toekomst

De herdenking van de Slag om Arnhem

Brug naar de Toekomst

De herdenking van de Slag om Arnhem

Rapport
Gemeente Arnhem

Inhoudsopgave

H1 De aanleiding voor dit onderzoek	1
1.1 Motie 'Een brug naar de toekomst'	1
1.2 Opdracht en aanpak	2
1.3 Betrokken inwoners	3
H2 De huidige situatie	5
2.1 Herdenking in de Eusebiuskerk	5
2.2 Herdenking Berenkuil	5
2.3 Bridge to Liberation	5
2.4 Conclusies	12
a. Groot draagvlak voor herdenking, vorm kan beter	12
b. Prestaties blijven achter	12
c. De kosten voor het evenement blijven stijgen	13
d. Kansen voor het betrekken van inwoners en bezoekers	13
H3 De toekomst: vier scenario's	14
3.1 Uitgangspunten: elementen om rekening mee te houden	14
3.2 Scenario 1: Continueren van de huidige manier van herdenken	15
3.3 Scenario 2: Groot evenement in kroonjaar (één keer in de vijf jaar)	16
3.4 Scenario 3: Brede, doorlopende programmering in de stad en regio	17
3.5 Scenario 4: Combinatie van kroonjaren en breed programma	19
3.6 Financiën	20
3.7 Organisatie: variatie in visie, vorm en inhoud	21
H4 Conclusie en advies	22
Bijlage 1 Motie gemeenteraad van 9 november 2022	25
Bijlage 2 Lijst van geïnterviewde organisaties	28
Colofon	29

Dit document (inclusief eventuele bijlagen) is opgesteld door BMC en de (auteurs)rechten met betrekking tot de inhoud en het format van dit document berusten bij BMC. Dit document is uitsluitend bedoeld voor gebruik door de opdrachtgever en mag niet worden gepubliceerd of aan anderen ter beschikking worden gesteld zonder uitdrukkelijke voorafgaande toestemming van BMC

H1 | De aanleiding voor dit onderzoek

In 2024 is de Slag om Arnhem precies 80 jaar geleden. De gemeente Arnhem vindt het belangrijk om in dat jaar extra stil te staan bij deze bijzondere gebeurtenis tijdens de Tweede Wereldoorlog. Het belang hiervan is in de huidige tijdsgeest alleen maar toegenomen. Niet alleen om de herinnering levend te houden en de gevallen te eren, maar ook als tastbare waarschuwing voor de toekomst. Een groeiend aantal conflictgebieden in de wereld, een oorlog op Europees grondgebied, de inzet van Nederlandse militairen op missies in meerdere landen en miljoenen ontheemden zorgen ervoor dat ons besef van de kostbaarheid van vrede de afgelopen jaren is toegenomen. Daarbij herdenken we gebeurtenissen die belangrijk zijn in onze geschiedenis, cultuur en die dus deel uitmaken van onze identiteit.

Sinds 2014 is er in de stad veel veranderd rond het herinneren en herdenken van de Slag om Arnhem. Op regionaal vlak is de samenwerking tussen de vier Airborne-gemeenten (gemeenten Arnhem, Ede, Overbetuwe en Renkum) geprofessionaliseerd en geïntensiveerd. De gemeenten zijn gezamenlijk lid geworden van de Liberation Route Europe, er is een regiomanager samenwerking Airborne-gemeenten aangesteld (onder verantwoordelijkheid van SAR) en de gemeenten zoeken elkaar meer dan voorheen op in de afstemming op zowel uitvoerend als bestuurlijk niveau. In de gemeente Arnhem is de zichtbaarheid van de herdenking vergroot, denk hierbij aan Airborne at the Bridge, Jacob Groenewoudplantsoen, de trappen aan de Rijnkade en Bridge to Liberation aan de Rijnkade. De herdenking heeft als doel om lering te trekken uit het verleden en deze lessen te vertalen naar nu en de toekomst. Dit vergroot de relevantie van de impact van oorlog en de waarde van vrijheid voor komende generaties. De vraag is echter of de boodschap in de juiste vorm/op de juiste manier gecommuniceerd wordt met jongere generaties.

1.1 Motie 'Een brug naar de toekomst'

Bij de begrotingsbehandeling 2023 in november 2022 heeft de raad van Arnhem de motie 'Een brug naar de toekomst'¹ aangenomen, waarin deze het college verzoekt om:

- *zich in te zetten voor een 80ste herdenking, in 2024, met een Bridge to Liberation Experience die ook regionaal en nationaal maximale betekenis heeft en die een basis vormt voor in ieder geval eens in de vijf jaar een relevante herdenking met grotere zichtbaarheid;*
- *voor de begroting van 2024 met een voorstel te komen hoe we na 2024 invulling blijven geven aan de Slag om Arnhem herdenking in het algemeen en De Bridge to Liberation in het bijzonder, inclusief een financiële paragraaf;*
- *daarbij in overweging te nemen dat het onwenselijk is structureel een dergelijk hoge financiële bijdrage te leveren, en daarom eens in de vijf jaar grootschalig te herdenken, en in de overige jaren betekenisvol maar kleinschaliger;*
- *de betrokken stakeholders mee te nemen in het te maken voorstel.*

De indieners van de motie doen bij dit verzoek de volgende constatering:

- *de Bridge to Liberation de afgelopen jaren een belangrijke plek heeft gekregen als onderdeel van de herdenking van de Slag om Arnhem;*

¹ Gemeente Arnhem, 2022, *Motie 'Een brug naar de toekomst'*, VVD, D66, GroenLinks, Partij voor de Dieren, Arnhem Centraal, 9 november 2022, p. 1-2.

- *de kosten voor deze herdenking de afgelopen jaren enorm gestegen zijn zonder dat de opzet van het evenement wezenlijk is uitgebreid;*
- *we onderweg zijn naar de 80ste herdenking in 2024.*

De indieners benadrukken hierbij het belang van het herdenken van de Slag om Arnhem om te blijven leren van het verleden. De Slag is een belangrijk onderdeel geworden van de identiteit van Arnhem en heeft een regionaal en nationaal belang. Ze vinden het van belang om na te denken over een houdbare invulling op de lange termijn.

1.2 Opdracht en aanpak

Naar aanleiding van de motie heeft u BMC om een onafhankelijk advies gevraagd over een houdbare invulling van het herdenken van de Slag om Arnhem op de lange termijn, waarbij de focus ligt op ambities, concept en haalbaarheid. Concreet verwacht u een langetermijnvisie op het herdenken van de Slag om Arnhem. Die opdracht hebben we vertaald in de volgende onderzoeksvragen:

Onderzoeksvragen:

- 1: Welke ambities en doelstellingen passen bij de herdenking van de Slag om Arnhem na 2024 (jaarlijks en in jubileumjaren)?
- 2: Op welke manieren zijn die ambities in te vullen (scenario's)?
- 3: Wat zijn de inhoudelijke, organisatorische en financiële consequenties en randvoorwaarden van de scenario's?
- 4: Wat is er nodig om invulling te geven aan deze scenario's?

Daarbij hebben we aan de start de aandachtspunten benoemd die belangrijk zijn voor een zorgvuldige conclusie en een gedragen besluitvorming:

- **Breed draagvlak:** de herdenking van de Slag om Arnhem is een gevoelig en belangrijk onderwerp; zowel om de veteranen te eren, als om de gevolgen van oorlog voor toekomstige generaties zichtbaar en voelbaar te maken. Het uiteindelijke doel daarmee is het verhaal van de Slag om Arnhem naar de toekomst toe over te dragen en te blijven vertellen. Dat vraagt om zorgvuldigheid in het betrekken van stakeholders bij dit advies; niet alleen bij het schetsen van de context en het ophalen van ervaringen, maar ook bij het nadenken over toekomstige vormen.
- **Diversiteit:** de boodschap over oorlog en vrede, moed en helden, vrijheid en overheersing is relevant voor de hele samenleving, ongeacht leeftijd, herkomst, politieke voorkeur of geaardheid. Het gaat immers over identiteit, cultuur en geschiedenis. Dat stelt eisen aan de (vorm van de) herdenking: die moet voor iedereen betekenis en zeggingskracht hebben. Met name het bereik onder jongeren en het betrekken van nieuwkomers is belangrijk in gezamenlijk herdenken en het trekken van lessen uit het verleden.
- **Gemeenteraad:** het initiatief voor het ontwikkelen van een nieuwe langetermijnvisie is genomen door de gemeenteraad van Arnhem. Deze zal na ontvangst van het advies en de politieke beraadslagingen een besluit nemen over de toekomst van de herdenking. Hierbij is

het van belang om aan te geven dat de uitwerking van het besluit in een bredere regionale context gezien moet worden.

Scope van het onderzoek

De motie richt zich op Bridge to Liberation, als onderdeel van het herdenken in Arnhem. Voor veel stakeholders valt dat echter niet los te zien van de andere twee onderdelen, in de Eusebiuskerk en de Berenkuil, noch van de lokale en regionale samenwerking. Daarom hebben we het advies over Bridge to Liberation in een bredere context van herdenken in Arnhem bekeken.

Begeleidingsgroep

Voor het volgen van de aanpak en voortgang van het onderzoek is een begeleidingsgroep ingericht, waarin de afdeling SBR van de gemeente Arnhem vertegenwoordigd was. De begeleidingsgroep fungeerde als aanspreekpunt en sparringpartner voor het onderzoek; tussentijdse resultaten zijn met de begeleidingsgroep besproken.

Aanpak

We hebben de opdracht uitgevoerd in drie onderdelen. Om te beginnen hebben we de huidige ambities, doelstellingen en realisatie van de organisatie en de gemeente in beeld gebracht. Daarnaast keken we naar de organisatie van de herdenking: zowel de organisatie van Bridge to Liberation als de samenwerkingsverbanden met andere partners en stakeholders. Tot slot creëerden we inzicht in de financiën: kosten en inkomsten van de organisatie en het project Bridge to Liberation.

De tweede stap bestond uit een brede ronde interviews met de betrokken organisaties, stakeholders, regionale partners en maatschappelijke organisaties. Met hen spraken we over hun betrokkenheid bij de huidige opzet, aandachtspunten voor de toekomst en noodzakelijke of wenselijke aanpassingen. Daarnaast is via het digipanel van de gemeente Arnhem ook de mening van inwoners opgehaald.

Op basis van de opgehaalde inzichten hebben we in de derde stap drie mogelijke richtingen ('houtschoolschetsen') geformuleerd. Deze hebben we in een Ontwerpatelier voorgelegd aan de meest betrokken organisaties om ze te verfijnen en te verbeteren. Tot slot hebben we onze adviezen geformuleerd. Het conceptrapport is besproken met de opdrachtgever en daarna definitief gemaakt.

1.3 Betrokken inwoners

De gemeente Arnhem hecht aan het betrekken van inwoners bij beleidsontwikkeling, zo ook bij dit onderwerp. Daarom is via het digipanel de mening van de Arnhemmers over de Bridge to Liberation getoetst. 147 inwoners gaven op meedenken.arnhem.nl hun mening. Hieronder volgen de belangrijkste bevindingen, al plaatsen we wel een kanttekening bij het gewicht van de uitkomsten: het aantal respondenten is te weinig om als representatief te worden beschouwd en de manier van ondervragen heeft het risico van vertekening (alleen inwoners die graag iets willen zeggen geven hun mening).

Twee derde van de respondenten geeft het evenement een 8 of hoger, 17% waardeert het evenement met een 6 of 7 en 10% geeft het een onvoldoende. De redenen

'Heel mooi hoe verhalen worden verteld van nu en het verleden en hoe dat in elkaar gevlochten wordt'

variëren: de mensen die positief zijn, vinden het 'een mooi evenement waarin onze stad licht schijnt op het verleden en de vrijheid viert'. Meerdere malen wordt genoemd dat het belangrijk is om te blijven herdenken, zeker met jongeren. Ook de vorm wordt gewaardeerd: 'Heel mooi hoe verhalen worden verteld van nu en het verleden en hoe dat in elkaar gevlochten wordt'. En: 'Fantastisch evenement waar de geschiedenis wordt herdacht. Goede sfeer, indrukwekkende setting en evenement'. Ook de multimediale aanpak wordt zeer gewaardeerd: 'De minidocumentaire die vertoond werd dit jaar vond ik fantastisch. Heel beeldend en confronterend vooral om te zien wat mensen meemaken in de oorlog'.

Kritiek is er vooral op drie elementen. Een aantal respondenten vindt dat het evenement te veel een 'feestje met bierdrinkende mensen' is geworden: een 'spektakelstuk dat niet past bij de ellende van '44 en daarna'. Ten tweede vindt een aantal respondenten dat het evenement te veel voor 'bobo's' is geworden en te weinig voor de inwoners. Een van de respondenten verwoordt het als volgt: 'B2L krijgt steeds meer het karakter van een feestje voor de happy few'.

Het derde, terugkerende punt van kritiek is de opzet: verschillende respondenten vragen zich af of de opzet nog boeit: 'veel herhaling, steeds minder interessant, weet me steeds minder te betrekken bij het onderwerp'. Of anders geformuleerd: 'De eerste keer vond ik het indrukwekkend. Ondertussen ga ik me er heel erg aan ergeren. Het past echt niet meer in deze tijd om alleen met witte mensen een oorlog van 80 jaar geleden te herdenken, terwijl er overall vreselijke oorlogen gaande zijn. Het moet veel breder en diverser worden'.

'Een optreden voor bobo's dat niets met herdenken te maken heeft'

Leeswijzer

In hoofdstuk 2 schetsen we de huidige situatie en de opvattingen van de belangrijkste stakeholders hierover. Op basis daarvan geven we in hoofdstuk 3 vier mogelijke scenario's voor de toekomst. In hoofdstuk 4 ten slotte, zetten we de conclusies en het advies op een rijtje.

H2 | De huidige situatie

Het herdenken van de Slag om Arnhem bestaat uit drie hoofdelementen, namelijk de herdenkingsdienst in de Eusebiuskerk, de herdenking bij de Berenkuil en de experience Bridge to Liberation (B2L) bij de John Frostbrug. Dit onderzoek richt zich, zoals de motie ook stelt, met name op de laatste. In de interviews hebben we ook gevraagd naar de opvattingen over de onderdelen in de Eusebiuskerk en de Berenkuil en het regionaal perspectief.

2.1 Herdenking in de Eusebiuskerk

Het programma in de Eusebiuskerk gaat vooraf aan de herdenking bij de Berenkuil. Het is bedoeld als moment voor reflectie en om de herdenking in een hedendaags perspectief te plaatsen. De organisatie is in handen van de gemeente Arnhem, in samenwerking met de Eusebiuskerk.

De geïnterviewden waarderen zonder uitzondering het programma en achten het van toegevoegde waarde voor de stad. Wel wordt meermalen opgemerkt dat het gericht is op een relatief kleine doelgroep, maar dat vindt men in dit geval geen probleem. Het programma heeft een functie in de positionering van Arnhem in een breder discours over vrede en vrijheid. Het biedt de gemeente bovendien de gelegenheid om belangrijke relaties uit te nodigen om over dit onderwerp van gedachten te wisselen.

Binnen de Eusebiuskerk-organisatie bestaan ambities om het onderwerp meer permanent onder de aandacht te brengen, bijvoorbeeld door een jaarrond programma in de kerk en in de openbare ruimte.

2.2 Herdenking Berenkuil

Ook de herdenking bij de Berenkuil kan op groot draagvlak rekenen. Hoewel er aan de organisatie misschien iets kan worden verbeterd, zijn alle ondervraagden het erover eens dat dit onderdeel beslist moet worden voortgezet; uit respect voor de gevallen, als een plek voor nabestaanden, omdat in een herdenking ook een ritueel hoort en omdat de herdenking gezien wordt als onderdeel van de Arnhemse identiteit.

Verbeteringen zien zij vooral in het meer betrekken van jongeren, het inkorten van de kranslegging, het verbeteren van de toegankelijkheid en de inrichting van de plek zelf: die is in de rest van het jaar onvoldoende herkenbaar als een onderdeel van de herdenking. Die aandachtspunten worden herkend door de organisatoren, die actief bezig zijn met verbeteringen.

'De herdenking bij de Berenkuil hoort bij het DNA van de stad'

2.3 Bridge to Liberation

Het jaarlijkse evenement op de brug, Bridge to Liberation (B2L), is een herkenbaar en breed bezochte activiteit in Arnhem geworden. Inwoners kunnen het gratis bezoeken en de stad grijpt de gelegenheid aan om relaties uit te nodigen. Elk jaar zet een breed productieteam zich in voor het realiseren van dit jaarlijkse evenement. Zoals weergegeven in paragraaf 1.3 blijkt dat inwoners van de stad het evenement waarderen, maar ook kanttekeningen plaatsen.

In deze paragraaf zetten wij de organisatie van de stichting Bridge to Liberation uiteen. De stichting Bridge to Liberation heeft zich als doel² gesteld om op een nieuwe manier, met een breed publiek, stil te staan bij de Slag om Arnhem om de impact van oorlog in de stad, toen en nu, zichtbaar en voelbaar te maken, waardoor het mensen dichterbij elkaar brengt. Om hier invulling aan te geven wordt elk jaar de experience Bridge to Liberation geproduceerd. Bridge to Liberation is een '360°-beleving voor iedereen met muziek, visuele effecten, verhalen, drama, film en dans'. Bridge to Liberation vertelt daarbij waargebeurde verhalen over de impact van oorlog.

Organisatie

De missie van de stichting luidt³: 'We maken de impact van oorlog en de waarde van vrijheid voor komende generaties tastbaar en voelbaar. Onze unieke manier om dit te bereiken is het vertellen van verhalen, het creëren van belevingen en waarmee we het verleden, heden en toekomst verbinden. Herinneringen worden in een belevingsvorm doorgegeven die ruimte biedt voor reflectie. We laten mensen het belang van vrede en veiligheid beseffen en voelen door het organiseren van een publieksevenement aangevuld met bijbehorende educatie- en participatietrajecten'.

De visie van de stichting is als volgt⁴: 'Bridge to Liberation kan niet verder groeien in omvang op de kade bij de John Frostbrug. Wel kunnen wij onze missie verder laten klinken door in samenwerkingen de historische internationale relevantie van Operation Market Garden te tonen. Door uit te zoomen op de impact nationaal en internationaal, delen we onze beleving met Gelderland, Nederland en alle betrokken organisaties en landen. Om dit te bewerkstelligen werken we met Nationaal Comité 4 en 5 mei aan een convenant. Daarin opgenomen een jaarlijks moment van (inter)nationaal stilstaan bij de impact van oorlog en de waarde van vrijheid. Zo kijken we ook vooruit naar 2024, waarin de provincie Gelderland gastheer is voor het themajaar 80 jaar Vrijheid'.

De stichting Bridge to Liberation kent een bestuur dat bestaat uit vijf leden⁵. De dagelijkse uitvoering is belegd bij een uitvoeringsteam. Dit uitvoeringsteam bestaat uit een zakelijk directeur/producent, een artistiek directeur/regisseur, een manager Communicatie & Productie, een specialist Content en Communicatie en een producer. Het team werkt geheel op opdrachtbasis.

De organisatie kent een robuuste structuur met voldoende formatie in kwalitatieve en kwantitatieve zin. Door te werken met inhuurcontracten kan worden geanticipeerd op piekmomenten in de organisatie van het evenement. In de gesprekken met de uitvoeringsorganisatie wordt wel aangegeven dat de productietijd voor een editie erg kort is: eigenlijk zijn vijftien maanden nodig om een goed programma in elkaar te zetten. De realiteit is dat er vaak slechts negen maanden beschikbaar zijn. Het uitvoeringsteam werkt daarnaast met een grote groep vrijwilligers die in de aanloop naar de editie en op de dag zelf een belangrijke rol spelen in de voorbereiding en uitvoering van het evenement.

² Stichting Bridge to Liberation, 2023, *Projectplan Bridge to Liberation 2023*, 15 januari 2023, p. 1-6.

³ Stichting Bridge to Liberation, 2022, *Visie 2022-2025: (Internationaal stilstaan bij de impact van oorlog)*, 17 februari 2022, p. 1.

⁴ Idem, p. 1.

⁵ <https://bridgetoliberation.nl/organisatie/>

Bereik en activiteiten

Bridge to Liberation heeft in 2021 en 2022 het volgende bereik gerealiseerd:

Totaal bereik 2022 en 2021	4.458.407	4.350.462
Kijkers, LIVE, TV-streams en docu	1.637.422	712.963
Totaal autonoom meetbaar online bereik	806.985	1.215.499
Totaal autonoom meetbaar offline bereik	2.080.000	2.422.000
<i>Bron: Verantwoording Bridge to Liberation 2022</i>		

Tabel 1: Schematisch overzicht bereik Bridge to Liberation.

Voor 2023 streefde de stichting naar 15.000 à 20.000 bezoekers bij het live event op vrijdag 15 september. Online streefde de organisatie naar 600.000 mensen die live of uitgesteld op een scherm keken naar Bridge to Liberation.

Jeugd

Stichting Bridge to Liberation benoemt jongeren niet specifiek als doelgroep voor haar activiteiten. Ze stelt zich ten doel om op een nieuwe manier, met een breed publiek stil te staan bij de impact van de Slag om Arnhem door het organiseren van publieksevenementen, communicatie-, educatie- en participatieprojecten. De organisatie erkent wel de urgentie, omdat nieuwe generaties andere behoeften hebben en steeds verder af komen te staan van de Tweede Wereldoorlog. De stichting streeft daarom ook naar een nieuwe vorm van herdenken, waar verhalen van toen voor nu en in de toekomst belangrijk zijn. In de doelgroepen die de stichting hanteert (uitgedrukt in persona's) wordt de jeugd echter niet specifiek benoemd; de jongste persona begint vanaf 20 jaar oud. We merken daarbij op dat deze doelgroep qua bereik wel wordt gevonden, maar dat juist jongeren een uitdaging vormen en ook de doelgroep zijn waarop een focus zou moeten liggen; dit mede in de context van de genoemde motie in paragraaf 1.1.

Doelgroepen

Stichting Bridge to Liberation onderscheidt twee typen doelgroepen in haar communicatiestrategie: *Business to Business (B2B)* en *Business to Consumer (B2C)*. Wat B2B betreft, onderscheidt de organisatie samenwerkingspartners die inhoudelijk of praktisch bijdragen en funding partners die bijdragen door middel van sponsoring. Van die laatste zijn de gemeente Arnhem, het Vfonds, de provincie Gelderland (Programma Vrijheid) en de Rabobank Arnhem het belangrijkste. Met betrekking tot B2C definieert Bridge to Liberation de bezoeker van het evenement, de schermkijker (waarbij onderscheid gemaakt wordt tussen regionaal en landelijk) en de *community* (de groep mensen die reeds in contact staat met de stichting dan wel in contact komt in 2023) als de meest belangrijke doelgroepen.

Financiën

In deze paragraaf zetten wij de financiën uiteen die gepaard gaan met het organiseren van de jaarlijkse editie van Bridge to Liberation. Onderstaande overzichten zijn gebaseerd op de jaarrekeningen 2021 en 2022, alsmede de bijbehorende begrotingen en de begroting voor de

editie 2023. Onderstaand schema maakt de kosten en inkomsten inzichtelijk voor de edities 2021, 2022 (realisatie) en 2023 (begroot).

Editie B2L	2021	2022	2023
Kosten	Realisatie	Realisatie	Begroot
Productie	€ 89.624	€ 244.262	€ 313.750
Organisatie	€ 115.465	€ 118.047	€ 145.895
Programma	€ 128.403	€ 118.769	€ 151.050
Marketing/Communicatie	€ 18.827	€ 14.526	€ 17.800
Hospitality	€ 14.324	€ 15.136	€ 16.250
Onvoorzien	€ 621	€ 3.025	€ 16.255
Totaal	€ 367.264	€ 513.765	€ 661.000
Editie B2L	2021	2022	2023
Inkomsten	Realisatie	Realisatie	Begroot
Gemeente Arnhem	€ 150.000	€ 304.773	€ 455.000
Vfonds	€ 75.000	€ 75.000	€ 75.000
Provincie Gelderland	€ 80.000	€ 80.000	€ 80.000
Rabobank	€ 10.000	€ 7.500	€ 5.000
CCV Europe	€ 0	€ 5.000	
Dirkzwager	€ 0	€ 2.500	
Sponsoring overig	€ 0	€ 33.400	€ 41.000
Overigen	€ 50.000	€ 2.591	€ 5.000
Totaal	€ 365.000	€ 510.764	€ 661.000
Saldo	-€ 2.264	-€ 3.001	€ 0
Overige projecten	-€ 1.649	-€ 4.415	€ 0
Totaal Saldo	-€ 3.913	-€ 7.416	€ 0

Tabel 2: Kosten en inkomsten van de edities 2021 en 2022 (realisatie) en 2023 (begroot).

De kosten geduid

De kosten van Bridge to Liberation bestaan uit de volgende componenten: productie (videoschermen, licht en geluid, podium, pontons, zaal, beveiliging, toiletten, EHBO etc.), organisatie (artistiek en zakelijk leiders, administratie en kantoorkosten), programma (o.a. conceptontwikkeling, artiesten en films), marketing en hospitality (catering, overnachten en inrichting).

Wanneer we kijken naar de ontwikkeling van de kosten (editie 2021 was tijdens COVID-19) zien we dat de kosten elk jaar verder toenemen. Dit blijkt ook uit de evaluatie van de editie van 2022⁶. Hierbij wordt aangegeven dat voor de nieuwe uitvoering voor het programma 2023

⁶ Stichting Bridge to Liberation, 2022, *Verantwoording Bridge to Liberation 2022*, 16 september 2022, p. 1-5.

en 2024 (=jubileumjaar), rekening gehouden moet worden met flinke kostenstijgingen als gevolg van inflatie en de lage waterstand van de Rijn, waardoor extra kosten moeten worden gemaakt ten aanzien van het podium.

Het gevolg hiervan is dat de begroting naar boven moet worden aangepast. Het bestuur van de stichting ging voor 2023 uit van een begroting van ruim € 700.000. Voor de editie 2024, een jubileumjaar (80 jaar), wordt uitgegaan van een totaal kostenplaatje van circa € 900.000. Als gevolg hiervan is men vanuit de stichting het gesprek met de gemeente Arnhem aangegaan. Het bestuur van de gemeente Arnhem heeft besloten om gereserveerde subsidiemiddelen voor de jaren 2025 en 2026 naar voren te halen voor de programma's van 2023 en 2024. Dit betekent dat voor 2023 en 2024 de subsidie van de gemeente Arnhem wordt verhoogd met € 200.000, naar € 455.000 (voor 2023) in totaal.

De inkomsten nader geduid

Tabel 3 geeft de opbouw weer van de inkomsten van de Bridge to Liberation. Hieruit is af te leiden dat de gemeente de grootste financier is van het evenement. Tevens zien we dat de omvang van de bijdrage van de gemeente Arnhem in relatieve zin de afgelopen jaren is toegenomen en naar verwachting de komende jaren ook zal blijven toenemen. Dit heeft te maken met het standpunt van de provincie Gelderland, die heeft aangegeven haar bijdrage aan Bridge to Liberation te willen herzien bij een gelijkblijvend concept. Het risico is hierbij reëel dat de bijdrage van de provincie Gelderland na 2025 verdwijnt. Ook het Vfonds is bezig met een heroriëntatie op het bijdragen aan evenementen en stelt op dit moment geen prioriteit aan dit evenement. Hierbij bestaat ook een risico dat deze bijdrage op termijn minder wordt of zelfs verdwijnt. In het worst-case-scenario (beide partijen trekken zich terug), zou dit betekenen dat de begroting een exploitatietekort laat zien van € 155.000. Het is, gezien de geringe overige sponsoring in de afgelopen jaren, niet aannemelijk dat voor dit exploitatietekort makkelijk andere financiers kunnen worden gevonden. Wanneer de gemeente dit bedrag ook voor haar rekening zou nemen, stijgt de afhankelijkheid van de gemeente tot boven de 90%.

Onderstaande tabel maakt de afhankelijkheid van de verschillende partijen inzichtelijk ten aanzien van de baten voor de edities 2021, 2022 en 2023.

Afhankelijkheid t.a.v. baten	2021	2022	2023
Gemeente Arnhem	41,10%	59,67%	68,84%
Vfonds	20,55%	14,68%	11,35%
Provincie Gelderland	21,92%	15,66%	12,10%
Rabobank	2,74%	1,47%	0,76%
CCV Europe	0,00%	0,98%	0,00%
Dirkzwager	0,00%	0,49%	0,00%
Sponsoring overig	0,00%	6,54%	6,20%
Overigen	13,70%	0,51%	0,76%
Totaal	100,00%	100,00%	100,00%

Tabel 3: Afhankelijkheid van financiers binnen de baten 2021 en 2022 (realisatie) en 2023 (begroot).

Saldo en vermogenspositie

De edities van 2021 en 2022 zijn afgesloten met een negatief verschil van respectievelijk -/- € 3.913 en -/- € 7.416. Bij de editie van 2022 lagen de oorzaken hiervan bij de lage waterstand van de Rijn, waardoor een podium op de kade gebouwd moest worden. Om deze kosten deels op te vangen zijn extra uren van de organisatie niet in rekening gebracht en dus op vrijwilligersbasis gedaan. Tevens is bij de vergadering van 20 oktober 2022 van het bestuur gevraagd om een garantie van de gemeente Arnhem. Deze is bij de beschikking van de subsidie (17 mei 2022) toegekend (€ 65.000).

De verschillen tussen lasten en baten zijn opgevangen door de inzet van het eigen vermogen van de stichting. Hierdoor is het eigen vermogen van de stichting afgenomen. De mate van solvabiliteit bedroeg op 30 september 2021 en 30 september 2022 respectievelijk 11,96% en 5,23%. Dat wil zeggen dat een zeer omvangrijk deel van het vermogen bestaat uit vreemd vermogen (kortlopend). Dit betekent dat de stichting in zeer beperkte mate in staat is om risico's zelf op te vangen. De situatie rondom de editie van 2022 en het verstrekken van een garantie door de gemeente Arnhem illustreert dat.

De liquiditeit (current ratio) van de stichting bedroeg op 30 september 2021 en 30 september 2022 respectievelijk 1,14 en 1,06. Dit wil zeggen dat de stichting voldoende aan haar kortlopende verplichtingen kan voldoen.

Plek in de stad en regio

Bridge to Liberation werkt nauw samen met de gemeente, met name waar het gaat om de afstemming van genodigden en de programma-onderdelen op de dag zelf (Eusebiuskerk, Berenkuij). Daarnaast weet ze een groot aantal vrijwilligers te motiveren, die ondersteunen bij de organisatie op de dag van het evenement.

Er is weinig tot geen substantiële samenwerking met de overige geïnterviewde stakeholders. Dat wordt door de meesten als een gemis ervaren; ze zouden graag nauwer betrokken zijn: 'Omdat de Bridge een op zichzelf staand evenement is, missen we kansen'. Vrijwel alle betrokkenen hebben een voorkeur voor een integrale aanpak waarbij meerdere organisaties betrokken worden, om zo meer verschillende doelgroepen te bereiken; vooral inwoners, bezoekers en jongeren worden genoemd. Opvallend is dat als voornaamste doelgroep de inwoners van Arnhem worden genoemd; de ambitie om de Slag om Arnhem tot een nationale herdenking te maken, wordt door de meeste organisaties niet realistisch geacht en ook niet per se wenselijk gevonden.

'Als het evenement meer geïntegreerd was in de rest van de stad, zou het effect veel groter zijn'

Daarnaast komt veelvuldig naar voren dat er ook in de rest van het jaar aandacht zou moeten zijn voor het herdenken: door middel van doorlopende activiteiten en door een grotere zichtbaarheid in de stad, met name in de openbare ruimte. Veel geïnterviewden geven aan dat inwoners en bezoekers niets meekrijgen van het verleden: 'Je moet het echt weten, anders zie en merk je er niets van. De geschiedenis zou veel duidelijker aanwezig moeten zijn: in de stad,

op of bij de brug en bij de Berenkuil'. Verschillende organisaties geven aan dat zij daar graag aan mee willen werken en pleiten voor een gezamenlijke aanpak om het verleden in de stad het gehele jaar zichtbaarder te maken: in de openbare ruimte, met activiteiten en een integraal programma.

Plek in de regio

De afgelopen jaren is er op regionaal niveau een samenwerking ontstaan: de Airborne Region. September is, mede daardoor, de Airborne-maand in de stad en kan op veel draagvlak rekenen. Dit uit zich bijvoorbeeld in de vele initiatieven die in de stad in die maand worden georganiseerd en de uitingen in het straatbeeld van de stad. Een mooi voorbeeld hiervan is het uithangen van de Airborne-herdenkingsvlag met de pegasus. Daarnaast wordt bijvoorbeeld ook een Airborne Freedom Run georganiseerd.

De missie van de Airborne Region is als volgt: 'Het kennen en uitdragen van het unieke verhaal van de 'Slag om Arnhem', het koesteren van de verbondenheid met de landen van de veteranen en het leren van lessen gericht op – het leren van lessen uit – het voorkomen van oorlogen en conflicten in het belang van het verkrijgen en behouden van vrede, veiligheid en democratie, in het heden en in de toekomst. Dit doen we met respect, samen, op een duurzame manier en we behouden en versterken wat hiervoor belangrijk is. Onze kernwaarden zijn: Herdenken, Beseffen, Beleven!'

In 2018 is een eerste masterplan opgesteld om invulling te geven aan de volgende doelen:

- afstemmen van initiatieven en programma's, zowel inhoud als marketing;
- afstemmen en faciliteren van gemeenschappelijke activiteiten, ook educatie;
- afstemmen en versterken van overkoepelende communicatie en marketing;
- ontwikkelen producten herinneringstoerisme;
- deelname in de Liberation Route Europe;
- samenwerken in benodigde fondsenwerving.

Dit masterplan is door de Airborne-gemeenten (gemeenten Arnhem, Ede, Overbetuwe en Renkum) vastgesteld. De uitvoering van de ambities is een gedeelde verantwoordelijkheid en taak van gemeenten en vele betrokken organisaties. Dit vereist afstemming en samenwerking. Stichting Airborne Region (SAR) stimuleert en faciliteert die afstemming en samenwerking. Dit wordt gecoördineerd door de Airborne-coördinator, die in dienst is van de SAR. De bestuurders van de Airborne-gemeenten geven sturing aan de SAR op basis van afspraken en nemen als kernpartner deel aan de SAR. De SAR is geen uitvoeringsorganisatie, maar een organisatie die uitvoering door partners stimuleert.

In 2022 is het masterplan⁷ herijkt met als doel om op weg te gaan naar een volgende mijlpaal: Kroonjaar 80 jaar Slag om Arnhem. De SAR wil daarin meer programmatisch te werk gaan. Hierbij ligt de nadruk op drie programmalijnen:

- september herdenkingsmaand (alle activiteiten jaarlijks in de regio);
- herinneringstoerisme (door het hele jaar heen);
- herinneringseducatie (door het hele jaar heen).

Met de richting in het Masterplan 2022 werken de SAR en de communitymanagers aan het

⁷ Stichting Airborne Region, 2022, *Masterplan Airborne Region: Herdenken, Beseffen en Beleven*, februari 2022, p. 1-11.

opstellen van de jaarlijkse actieplannen, binnen de samen met de gemeenten afgesproken kaders. Het resultaat zijn jaarplannen op de drie programmalijnen, die jaarlijks geactualiseerd worden.

We constateren dat er veel verschillende partijen bij de Airborne Region zijn betrokken. Bijlage 1 van het masterplan 2022 geeft hier een beeld van. De geïnterviewde organisaties geven aan dat er kansen zijn om op regionaal vlak meer samen te werken en gezamenlijk naar buiten te treden. Het gezamenlijke verhaal biedt veel mogelijkheden om inwoners en bezoekers een integrale ervaring te bezorgen. Zo kan gezamenlijk invulling worden gegeven aan het bevorderen van toerisme in de regio en het vergroten van het aantal bezoekers dat komt voor Market Garden en de Slag om Arnhem.

2.4 Conclusies

De belangrijkste conclusies op een rijtje:

a. Groot draagvlak voor herdenking, vorm kan beter

De geïnterviewde organisaties en de deelnemers aan het digipanel zijn eensgezind over het belang van herdenken. De herdenking bij de Berenkuil wordt unaniem als zeer belangrijk beschouwd; er is geen enkele respondent die daar vraagtekens bij zet.

Ook het programma in de Eusebiuskerk wordt gewaardeerd. Juist het reflectieve karakter en de verbreding naar het thema Vrijheid en de relatie die wordt gelegd met de actualiteit vindt men passend bij Arnhem en belangrijk voor de stad.

Over Bridge to Liberation zijn de meningen minder eensluidend. Twee derde van de inwoners is (zeer) positief, al is er ook kritiek op het festivalkarakter en het hoge 'bobo-gehalte' van het evenement. Daarnaast constateren we dat het evenement op weinig draagvlak kan rekenen bij de meeste maatschappelijke organisaties. Zij zijn van mening dat het bereik en de lokale en regionale samenwerking beter kunnen. Ook wijzen zij erop dat de vorm niet (voldoende) aansluit bij de belevingswereld van jongeren; de doelgroep die het meest van belang wordt gevonden om bij het belang van vrijheid te betrekken. Tevens ligt het accent van het herdenken nu op één moment in het jaar (namelijk op de derde vrijdag in september), waardoor de impact voornamelijk geclusterd is in die week. Er worden kansen gemist om een grotere impact te maken door gedurende het jaar ook invulling te geven aan het herdenken van de Slag om Arnhem.

b. Prestaties blijven achter

Hoewel Bridge to Liberation een aanzienlijk publieksbereik weet te realiseren, zowel live als online, blijven op twee terreinen de prestaties achter bij de eigen en gemeentelijke doelstellingen. Het landelijk bereik dat de stichting wil halen, onder meer door uitzending op nationale televisie, is niet gerealiseerd. Ook de cofinanciering die de stichting begroot blijkt de afgelopen jaren niet realiseerbaar: in 2021 was zo'n 40% van de inkomsten afkomstig van de gemeente, in 2022 was dat 60% en voor 2023 is 70% van de begroting afkomstig van de gemeente. Die trend lijkt in de komende jaren niet te keren: het vinden van cofinanciering wordt nog moeilijker, nu de provincie en het Vfonds al eerder hebben aangekondigd hun

bijdrage te heroverwegen. Daarmee neemt de financiële afhankelijkheid van de gemeente alleen maar verder toe.

c. De kosten voor het evenement blijven stijgen

De stichting B2L geeft aan dat voor het programma 2023 en 2024 rekening gehouden moet worden met flinke kostenstijgingen als gevolg van inflatie en de lage waterstand van de Rijn, waardoor extra kosten moeten worden gemaakt voor het podium. Al eerder gaf de stichting aan dat het huidige budget minimaal zou moeten worden verhoogd naar € 700.000⁸. De inschatting is dat de kosten de komende jaren blijven stijgen om het evenement op de huidige manier te blijven organiseren. Deze situatie en ontwikkelingen staan haaks op de wens van de gemeenteraad van Arnhem, die in de motie benoemt dat 'het onwenselijk is structureel een dergelijk hoge financiële bijdrage te leveren'⁹. De stichting verklaart de noodzaak voor een hoger budget met name uit de kwaliteitseisen die horen bij de nationale ambitie: 'De meeste evaluatiepunten zijn verbonden aan budgetkeuzes. Een hoger budget van minimaal € 700.000 is nodig om een waardige Bridge to Liberation en de ambitie te verwezenlijken'.

d. Kansen voor het betrekken van inwoners en bezoekers

Algemeen wordt opgemerkt dat er nog veel onbenutte kansen zijn om inwoners én bezoekers te betrekken. Ze vinden dat er het gehele jaar aandacht zou moeten zijn voor het herdenken: door middel van doorlopende activiteiten en door een grotere zichtbaarheid in de stad, met name in de openbare ruimte. Op dit moment wordt hier al invulling aan gegeven, bijvoorbeeld door Airborne at the Bridge. Dit kan echter meer en er zijn verschillende onbenutte kansen die kunnen leiden tot meer exposure en daarmee impact op verschillende beleidsterreinen (Cultuur, Educatie, Economie en Ruimtelijk Domein). We zien bijvoorbeeld veel kansen om belangrijke plekken rondom de Slag om Arnhem (John Frostbrug, de Berenkuil, Eusebiuskerk, etc.) en het verhaal van de Slag om Arnhem nadrukkelijk in de openbare ruimte naar voren te laten komen. Verschillende organisaties geven aan dat zij graag mee willen werken aan een gezamenlijke aanpak om het verleden in de stad het gehele jaar zichtbaarder te maken. Dat geldt niet alleen voor Arnhem, maar ook regionaal. Het gezamenlijke verhaal biedt volop mogelijkheden om inwoners en bezoekers een integrale ervaring te bezorgen op andere innovatieve manieren qua programmering met een breed bereik en grote impact.

⁸ Stichting Bridge to Liberation, *Verantwoording Bridge to Liberation 2022*, 16 september 2022, p. 3.

⁹ Gemeente Arnhem, 2022, *Motie 'Een brug naar de toekomst'*, VVD, D66, GroenLinks, Partij voor de Dieren, Arnhem Centraal, 9 november 2022, p. 1-2.

H3 | De toekomst: vier scenario's

Uit het onderzoek en de gesprekken hebben we vier richtingen voor de toekomst gedestilleerd, die we in een Ontwerpatelier (op 26 oktober 2023) aan de meest betrokken organisaties hebben voorgelegd voor input en commentaar. Op basis daarvan hebben we vier scenario's nader uitgewerkt.

In dit hoofdstuk beschrijven we eerst de belangrijkste uitgangspunten op basis waarvan we de mogelijke scenario's beoordelen. Vervolgens schetsen we de scenario's en toetsen we die aan deze uitgangspunten.

Het gaat hier nadrukkelijk niet om volledig uitgewerkte voorstellen: de invulling en uitwerking moet gebeuren door de betrokken organisaties (in nauwe samenwerking met de gemeente Arnhem). Deze scenario's schetsen de mogelijke toekomstrichtingen van het herdenken van de Slag om Arnhem, op basis waarvan de gemeenteraad van Arnhem zijn voorkeur kan bepalen en opdracht kan geven om die keuze nader uit te werken.

3.1 Uitgangspunten: elementen om rekening mee te houden

We hebben op basis van de belangrijkste uitkomsten, de conclusies van het onderzoek en de overwegingen in de motie vijf uitgangspunten geformuleerd waaraan een toekomstige herdenking met breed draagvlak, voldoende bereik en duurzame financiering zou moeten voldoen. We toetsen de scenario's aan deze uitgangspunten.

1. Herdenking in de Eusebiuskerk en de Berenkuil wordt voortgezet

Uit het onderzoek komt geen aanleiding om deze onderdelen te heroverwegen: alle geïnterviewden waren unaniem over het belang van deze onderdelen van de herdenking voor Arnhem. Ook in de gemeenteraad van Arnhem staan deze onderdelen niet ter discussie. Daarom is voortzetting van deze onderdelen een uitgangspunt.

2. Scherpe ambities in overleg met de gemeente Arnhem

Wat is de voornaamste focus van het evenement of programma? Is het vooral gericht op inwoners van Arnhem, op de regio of blijft de ambitie om er een nationaal (of zelfs internationaal¹⁰) evenement van te maken?

3. Duidelijke doelgroep en bijbehorende prestatieafspraken

Wat is(/zijn) de belangrijkste doelgroep(en) van het programma of evenement? Zijn dat alle inwoners van de stad, ligt de nadruk op jongeren of zijn het (ook) bezoekers van buiten de stad en regio? Daarover dienen duidelijke en vooral meetbare afspraken te worden gemaakt.

4. Lokale en regionale samenwerking is voorwaarde en wordt geïntensiveerd

Er is veel potentieel in de stad en de regio: van maatschappelijke en culturele organisaties tot Platform Binnenstad en SAR. Door de krachten te bundelen kunnen veel meer inwoners en bezoekers worden bereikt en kan invulling worden gegeven aan de doelstellingen die op regionaal vlak zijn geformuleerd.

¹⁰ Stichting Bridge to Liberation, 2022, *Visie 2022-2025: (Internationaal stilstaan bij de impact van oorlog)*, 17 februari 2022, p. 6

5. Realistische en duurzame financiering (inclusief maximale subsidie gemeente)

Welk bedrag is er nodig voor de realisatie en past dat bij de maximale middelen die de gemeente daaraan wil besteden?

3.2 Scenario 1: Continueren van de huidige manier van herdenken

We kijken eerst naar de huidige situatie. In dit scenario blijven het programma in de Eusebiuskerk, de herdenking in de Berenkuil en het evenement Bridge to Liberation als basis bestaan. De focus ligt op de derde vrijdag in september als moment van herdenken. Dit betekent dat elk jaar B2L plaatsvindt conform de huidige opzet. In de kroonjaren (om de vijf jaar) wordt uitgekapt met een groter evenement.

In dit scenario blijft de bestaande werkorganisatie het evenement organiseren. Daardoor blijven kennis en ervaring behouden, blijft de continuïteit geborgd en blijven bestaande netwerken (bijvoorbeeld ten aanzien van de inzet van vrijwilligers) intact.

Er is veel herkenning bij de inwoners van Arnhem en de regio ten aanzien van het evenement; elk jaar een vast moment van herdenken op een vergelijkbare manier die door de bezoekers van het evenement wordt gewaardeerd. De continuïteit zorgt voor herkenbaarheid en bouwt gestaag aan een publieke basis.

Dit maakt het evenement weliswaar herkenbaar, maar tegelijkertijd wordt de bezoeker steeds minder verrast en kan op den duur verzadiging optreden. Dit heeft vervolgens consequenties voor het aantal bezoekers en de impact.

Dit scenario voldoet aan het eerste uitgangspunt: **het herdenken in de Eusebiuskerk en de Berenkuil wordt voortgezet.**

Het voldoet **(nog) niet** aan de volgende uitgangspunten; daarvoor moeten aanvullende afspraken worden gemaakt:

- **Scherpe ambities in overleg met de gemeente Arnhem**

De stichting hanteert een (inter)nationale doelstelling; dat is mede een oorzaak voor de stijgende kosten. Bij stakeholders wordt die doelstelling niet breed gedeeld: daar is een voorkeur voor een lokale en regionale doelgroep. Ook in deze variant zal het ambitieniveau (en onderliggende doelstellingen ten aanzien van cultuur, educatie, herdenken, toerisme, etc.) daarom helder moeten worden afgesproken.

- **Duidelijke doelgroep en bijbehorende prestatieafspraken**

De doelgroepen die nu worden gehanteerd zijn zeer breed. Met name jongeren (t/m 18 jaar), volgens de meeste stakeholders de belangrijkste doelgroep, worden in de huidige opzet onvoldoende bereikt. Daarmee wordt nog te weinig impact gemaakt gezien de doelstellingen gericht op het doorgeven van het herdenken van de Slag om Arnhem naar toekomstige generaties. Dat zal in dit scenario (althans zonder aanpassingen) niet veranderen. Daarnaast worden ook prestaties op andere terreinen (bijvoorbeeld landelijk bereik en cofinanciering) niet gehaald.

- **Lokale en regionale samenwerking is voorwaarde en wordt geïntensiveerd**

De gemeente hecht aan een breed draagvlak onder lokale en regionale samenwerking. Die wordt op dit moment door vrijwel alle stakeholders als onvoldoende beoordeeld. Vanuit het onderzoek constateren we dat er in het huidige concept weinig ruimte is voor andere programma's en activiteiten, het betrekken van andere stakeholders of vernieuwende elementen.

- **Realistische financiering (inclusief maximale subsidie gemeente)**

In dit scenario nemen de kosten alleen maar toe (zie paragraaf 2.3) en de afhankelijkheid van de gemeente qua financiering wordt daarmee groter. Dat staat haaks op de uitspraak van de gemeenteraad dat deze het onwenselijk vindt om structureel een dergelijk hoge financiële bijdrage elk jaar te leveren.

3.3 Scenario 2: Groot evenement in kroonjaar (één keer in de vijf jaar)

In deze variant vindt het herdenken in de Eusebiuskerk en de Berenkuil jaarlijks plaats en wordt een groot evenement (Bridge to Liberation) eens in de vijf jaar georganiseerd. In de tussenjaren wordt in financieel opzicht gespaard voor de grote herdenking in het kroonjaar.

Er is een aantal voordelen aan deze variant. De continuïteit in herdenken wordt geborgd door het jaarlijks herdenken in de Eusebiuskerk en de Berenkuil. Daarnaast is de financiële haalbaarheid groter: in de tussenjaren kan worden gespaard voor een omvangrijk evenement in het kroonjaar, zodat per saldo sprake is van een lagere (en duurzame) financiële last voor de gemeente. Er is bovendien meer kans op cofinanciering, omdat het geen jaarlijks terugkerend evenement is. De meerjarige opzet biedt de organisatie meer productietijd en een langere periode om de afgesproken doelen te halen.

Tot slot ontstaat er ruimte in de tussenjaren voor andere programma's of activiteiten, die meer kunnen worden toegesneden op de behoeften van belangrijke doelgroepen. Het biedt aanknopingspunten voor samenwerking met verschillende soorten organisaties. Deze programmering kan flexibel zijn gedurende het jaar, maar kan ook ingericht worden in samenhang met het herdenken in de Eusebiuskerk en de Berenkuil.

Deze variant heeft ook een aantal nadelen. Allereerst is er sprake van minder continuering in organisatie, marketing en bijvoorbeeld de betrokkenheid van vrijwilligers. Het is van belang om in de tussenjaren deze continuïteit goed te borgen. Op dit moment kan de organisatie van B2L een beroep doen op veel vrijwilligers, maar dit zal in deze variant mogelijk onder druk komen te staan.

- **Herdenking in de Eusebiuskerk en de Berenkuil wordt voortgezet**

Dit scenario voldoet aan dit uitgangspunt.

- **Scherpe ambities in overleg met de gemeente Arnhem**

Hiervoor geldt hetzelfde als in scenario 1: ook in deze variant zal het ambitieniveau helder moeten worden afgesproken. Door het bijzondere karakter wint het evenement aan gewicht; daarvoor kunnen andere ambities gelden dan voor een jaarlijkse editie.

- **Duidelijke doelgroep en bijbehorende prestatieafspraken**

Voor een vijfjaarlijks evenement is een brede doelgroep een logische keuze. Ook hier zullen gemeente en betrokken organisaties echter heldere afspraken moeten maken over wie de voornaamste doelgroepen zijn. De meerjarige aanloop geeft meer tijd om die afspraken te maken en voor de organisatie om de prestaties vervolgens te realiseren, bijvoorbeeld door een gevarieerde programmering in de tussenjaren.

- **Lokale en regionale samenwerking is voorwaarde en wordt geïntensiveerd**

De ruimte in de tussenjaren biedt andere organisaties een kans om een programma te ontwikkelen rond het thema Vrijheid, zowel in de stad als in en met de regio.

- **Realistische en duurzame financiering (inclusief maximale subsidie gemeente)**

De financiële haalbaarheid van scenario 2 is aanzienlijk groter, omdat in de tussenjaren kan worden gespaard voor het benodigde budget in het kroonjaar. De organisatie heeft meer tijd voor het werven van cofinanciering; die kans is groter dan bij een jaarlijks terugkerend evenement.

Het herdenken van de Slag om Arnhem wordt als opdracht uitgezet, bijvoorbeeld via een open call betreffende de programmering voor de tussenjaren. Dit betekent dat de invulling van het herdenken van de Slag om Arnhem in de tussenjaren elke keer anders is.

3.4 Scenario 3: Brede, doorlopende programmering in de stad en regio

Hoewel de motie dit scenario niet benoemt, nemen we dit scenario gelet op de uitkomsten van het onderzoek wel op als alternatief. In dit scenario wordt afgestapt van het organiseren van B2L. Het herdenken in de Eusebiuskerk en de Berenkuil wordt wel voortgezet, maar daarnaast wordt een jaarrond activiteitenprogramma georganiseerd over het herdenken van de Slag om Arnhem. Er wordt geïnvesteerd in het zichtbaar maken van het verleden in de openbare ruimte van de stad, zodat inwoners en bezoekers vaker de betekenis van de geschiedenis lijfelijk ervaren.

Veel stakeholders geven aan dat er gedurende het gehele jaar aandacht zou moeten worden besteed aan de geschiedenis, zowel in activiteiten als in de openbare ruimte. Op die manier is de Slag om Arnhem voor zowel inwoners als bezoekers vaker aanwezig en maakt deze daarmee frequenter en blijvender impact.

In deze opzet kunnen ook activiteiten worden georganiseerd die beter aansluiten bij de belevingswereld van jongeren en andere doelgroepen. Daarmee kan de impact bij de doelgroepen worden vergroot, omdat zij herhaaldelijk (op school, in de buitenruimte, in de media, door programmering, etc.) in aanraking komen met allerlei facetten van de Slag om Arnhem.

Een dergelijk programma kan er ook aan bijdragen dat meer bezoekers naar de stad worden getrokken, zeker wanneer wordt samengewerkt binnen de regio en met organisaties als Platform Binnenstad en de SAR. Dit scenario biedt ruimte om het integrale verhaal op regionaal niveau te versterken.

Dit scenario vraagt een breed consortium voor programmering, waarbij specifieke aandacht is voor de doelgroep jongeren. Dat kan niet zonder het onderwijs; dat krijgt, samen met het jongerenwerk, in dit scenario een prominente rol, in het verlengde van hun taak op het gebied van burgerschap. Op deze wijze wordt het herdenken van de Slag om Arnhem meer geïncorporeerd in het onderwijsprogramma en wordt de jeugd meer betrokken bij het onderwerp.

In bovenstaande opzet is een breed consortium van partijen (lokaal en regionaal) aan zet. Er zijn veel stakeholders en het is van belang om de juiste samenwerking te organiseren. Daarom zijn helder eigenaarschap, coördinatie en voldoende uitvoeringskracht belangrijke voorwaarden. Idealiter wordt de trekkersrol belegd bij een organisatie of intendant die voor een bepaalde periode (bijvoorbeeld twee of drie jaar) de opdracht krijgt om een alliantie van organisaties te smeden en samen tot een integraal programma te komen. Binnen Arnhem zijn verschillende organisaties die daarvoor in aanmerking kunnen komen (denk bijvoorbeeld aan het Eusebiuskwartier, Stichting Bridge to Liberation, Rozet, Citymarketing en Platform Binnenstad).

Het belangrijkste nadeel van dit scenario is dat er geen grote, vrij toegankelijke en 'gedeelde' ervaring meer wordt georganiseerd. Met name het laatste aspect wordt vaak genoemd als een belangrijke meerwaarde van B2L; in dit scenario ontbreekt dat.

We toetsen dit scenario hieronder aan de uitgangspunten.

- **Herdenking in de Eusebiuskerk en de Berenkuil wordt voortgezet**

Dit scenario voldoet aan dit uitgangspunt.

- **Scherpe ambities in overleg met de gemeente Arnhem**
- **Duidelijke doelgroep en bijbehorende prestatieafspraken**

Het gaat hier om een nieuwe opzet. De ambities voor dit scenario kunnen door de gemeente en de deelnemende organisaties daarom vanaf het begin scherp worden geformuleerd. Datzelfde geldt voor de te bereiken doelgroepen en de prestatieafspraken. We merken daarbij wel op dat er nog geen 'proof of concept' bestaat; dat vereist extra aandacht voor goede afspraken aan het begin en daarmee borging in de organisatie van het geheel. Het ontbreken van continuïteit van een uitvoeringsorganisatie vormt een risico in dit scenario. Een mogelijke vorm om dit te borgen is het verstrekken van een opdracht door de gemeente aan een trekker/intendant (dat kan een lokale organisatie zijn).

- **Lokale en regionale samenwerking is voorwaarde en wordt geïntensiveerd**

Dit scenario biedt alle ruimte voor verschillende lokale en regionale organisaties om deel te nemen en specifieke, op maat gemaakte activiteiten te ontwikkelen. Tijd, inzet en middelen zijn voor dit programma beschikbaar (er hoeft geen reservering te worden gemaakt voor de kroonjaren).

- **Realistische en duurzame financiering (inclusief maximale subsidie gemeente)**

De omvang en kosten van het programma zijn nader in te vullen en zijn afhankelijk van de ambitie en deelnemers. Het voordeel is dat de gemeente het maximaal beschikbare bedrag op voorhand kan bepalen: dat budget wordt daarmee taakstellend.

3.5 Scenario 4: Combinatie van kroonjaren en breed programma

Dit scenario is feitelijk een combinatie van de twee voorgaande scenario's. Eens in de vijf jaar wordt er groot uitgepakt met een Bridge to Liberation-event. In de tussenliggende jaren wordt herdacht in de Eusebiuskerk, bij de Berenkuil en door een permanent, jaarrond programma van activiteiten en zichtbaarheid in de stad en de regio.

In zekere zin is dit scenario het beste van beide werelden. Enerzijds blijft de gedeelde ervaring van Bridge to Liberation bestaan, met meer voorbereidingstijd en voldoende middelen voor een hoogstaande kwaliteit. Anderzijds is er in de tussenliggende jaren ruimte en budget voor een activiteitenprogramma gericht op specifieke doelgroepen en met volop mogelijkheden voor lokale en regionale samenwerking.

Daarmee voldoet het in potentie aan alle uitgangspunten:

- **Herdenking in de Eusebiuskerk en de Berenkuil wordt voortgezet**

Dit scenario voldoet aan dit uitgangspunt.

- **Scherpe ambities in overleg met de gemeente Arnhem**
- **Duidelijke doelgroep en bijbehorende prestatieafspraken**

De Bridge to Liberation is een bewezen concept en blijft, zij het vijfjaarlijks, bestaan. Er is daarmee alle tijd om afspraken te maken over ambities, doelgroepen en prestaties. Daarnaast wordt een nieuw onderdeel geïntroduceerd (zie ook paragraaf 3.4), waarvoor de afspraken kunnen worden gemaakt in relatie tot het vijfjarige evenement. Zeker wanneer de gemeente kiest voor een opdracht kunnen aan de voorkant voorwaarden en criteria worden geformuleerd.

- **Lokale en regionale samenwerking is voorwaarde en wordt geïntensiveerd**

Net als in het vorige scenario kunnen lokale en regionale organisaties deelnemen met eigen, op maat gemaakte activiteiten. In een ideale situatie is er een relatie met de Bridge to Liberation, zodat publiek van de verschillende activiteiten ook wordt 'toegeleid' naar het evenement. Dat vergt samenwerking op het gebied van marketing en publieksbereik.

- **Realistische en duurzame financiering (inclusief maximale subsidie gemeente)**

Afhankelijk van de keuze voor de omvang van het programma is een bijbehorend budget op voorhand te bepalen, zowel voor Bridge to Liberation als voor het programma. Bridge to Liberation heeft daarnaast meer tijd voor het vinden van cofinanciers, wat door het minder frequente karakter ook realistischer lijkt.

De totale uitgaven zullen wellicht iets stijgen, maar daar staat tegenover dat de stad er ook meer voor terugkrijgt in de vorm van meer activiteiten en een grotere zichtbaarheid, maar ook in een beter bereik van jongeren, inwoners en bezoekers.

3.6 Financiën

Voor het in beeld brengen van de financiële consequenties van de scenario's hebben we de huidige kosten van Bridge to Liberation als uitgangspunt genomen. Ook de aankondiging van de stichting Bridge to Liberation dat de kosten de komende jaren verder zullen toenemen (zie paragraaf 2.3) hebben we verdisconteerd, net als de huidige financiële bijdrage van de gemeente Arnhem en de constatering dat stakeholders als de provincie Gelderland en het Vfonds een terugtrekkende beweging laten zien (zie paragraaf 2.3).

De kosten van een doorlopend programma zijn moeilijker in te schatten: dat hangt mede af van de ambitie. Het voordeel is echter dat de gemeente dit budget bij aanvang zelf kan bepalen (taakstellend). In onderstaande tabel gaan we uit van eenzelfde bijdrage als de gemeente nu voor Bridge to Liberation beschikbaar stelt.

Onderstaande tabel geeft op hoofdlijnen een indicatie van de kosten en daarmee de gemeentelijke bijdrage ten aanzien van het bekostigen van de scenario's.

Tabel 4: Kosten van de scenario's, doorvertaald naar een gemeentelijke bijdrage per jaar.

Scenario	Kosten per editie (A)	Bijdrage gemeente (jaarlijks) (B)	Kroonjaar (C)	Bijdrage gemeente (D)	Bijdrage gemeente (jaarlijks) (E = D / 5 jaar)	Gemeentelijke bijdrage totaal (jaarlijks) (F = B + E)
Editie 2023 + Kroonjaar 2024	€ 610.000	€ 455.000*	€ 715.000	€ 560.000**	€ 141.000	€ 512.600
Scenario 1: Continueren van de huidige manier van herdenken	€ 750.000	€ 700.000***	€ 1.250.000	€ 1.000.000	€ 200.000	€ 760.000
Scenario 2: Groot evenement in kroonjaar (1x in de vijf jaar)	€ 150.000	€ 150.000	€ 1.500.000	€ 1.200.000	€ 240.000	€ 390.000
Scenario 3: Brede, doorlopende programmering in de stad & regio	€ 500.000	€ 500.000	€ 0	€ 0	€ 0	€ 500.000
Scenario 4: Combinatie van Kroonjaren & breed programma	€ 500.000	€ 500.000	€ 1.500.000	€ 1.200.000	€ 240.000	€ 740.000

* De bijdrage van de gemeente Arnhem voor de editie 2023 bedroeg € 455.000. In deze editie droegen de provincie Gelderland en het V-fonds, respectievelijk € 80.000 en € 75.000 bij aan die editie;

** De bijdrage voor de editie 2024 (kroonjaar) bedraagt € 560.000. Vanuit de begroting 2024 van de gemeente Arnhem bedraagt de bijdrage € 460.000 + € 100.000 (als gespaard bedrag van voorgaande boekjaren). In deze editie is sprake van een bijdrage van de provincie Gelderland en het Vfonds, van respectievelijk € 80.000 en € 75.000;

*** In scenario 2 is geen sprake meer van een bijdrage van de provincie en het Vfonds, zie paragraaf 2.3. Hierdoor neemt de bijdrage van de gemeente Arnhem naar verhouding toe. In dit scenario wordt uitgegaan van een sponsoring van derden van het evenement van € 50.000.

Tabel 4 laat twee componenten zien:

- kosten en daarmee de gemeentelijke bijdrage van een editie of jaarrond programma per jaar;
- kosten en daarmee de gemeentelijke bijdrage voor het organiseren van een kroonjaar.

De kosten en daarmee de gemeentelijke bijdrage voor het organiseren van een kroonjaar zijn omgezet naar een jaarlijks bedrag (afschrijving van vijf jaar). Door hier de jaarlijkse bijdrage van een editie of jaarrond programma per jaar bij op te tellen, ontstaat de totale bijdrage van de gemeente voor de invulling van het scenario.

3.7 Organisatie: variatie in visie, vorm en inhoud

Tot slot gaan we kort in op de organisatie van Bridge to Liberation. Uit de interviews blijkt dat meerdere stakeholders graag meer variatie zouden zien in de artistieke visie. Door vast te houden aan hetzelfde concept wordt weliswaar herkenbaarheid gecreëerd, maar 'het wordt sleets en is niet meer verrassend', aldus een van de geïnterviewden. Ook in het digipanel wordt dit punt een paar keer genoemd.

Nu een besluit wordt genomen over de toekomst van Bridge to Liberation, is het ook een geschikt moment om te overwegen of meer variatie kan worden aangebracht in de visie en vorm van het evenement, bijvoorbeeld door te werken met wisselende regisseurs. Zeker wanneer wordt gekozen voor een vijfjaarlijkse variant is er voldoende voorbereidingstijd om per editie een regisseur aan te trekken. We raden daarbij aan om te onderzoeken of de feitelijke organisatie belegd kan blijven bij de huidige stichting: zo blijft de expertise behouden.

Het voordeel van deze werkwijze is dat elke editie verrassend is, terwijl de herkenbaarheid van het evenement op en bij de brug overeind blijft. Het biedt mogelijkheden om nieuw talent een kans te geven en om verjonging te realiseren.

In een ideale situatie is daarnaast intensieve samenwerking en uitwisseling tussen de regisseur (en de organisatie) van de Bridge to Liberation en de trekker/intendant van het programma in de tussenjaren.

H4 | Conclusie en advies

De herdenking van de Slag om Arnhem neemt een belangrijke plaats in in de identiteit van de stad Arnhem en heeft een regionaal en nationaal belang. Het blijft een belangrijke les in het waarderen van vrijheid; iets wat Arnhem hoog in het vaandel heeft. Daarom heeft de gemeenteraad gevraagd om scenario's voor de toekomst van de herdenking, met name voor de Bridge to Liberation.

Groot draagvlak voor herdenking

De herdenking bij de Berenkuil wordt unaniem als zeer belangrijk beschouwd. Ook het programma in de Eusebiuskerk wordt gewaardeerd. Juist het reflectieve karakter en de verbreding naar het thema Vrijheid en de relatie die wordt gelegd met de actualiteit vindt men passend bij Arnhem en belangrijk voor de stad. Benadrukt wordt het belang om jongeren te betrekken, om ook komende generaties te laten beseffen dat vrijheid niet vanzelfsprekend is en het verhaal van de Slag om Arnhem door te geven aan volgende generaties.

Bridge to Liberation: waardering, maar tijd voor vernieuwing

Voor Bridge to Liberation bestaat veel waardering onder inwoners, al is er ook kritiek op het festivalkarakter en het hoge 'bobo-gehalte' van het evenement. De ambitie om het evenement te laten uitgroeien tot een nationale herdenking wordt niet gedeeld.

Daarnaast kan het evenement op weinig draagvlak rekenen bij de meeste maatschappelijke organisaties. Het bereik, de lokale en regionale samenwerking kunnen beter, vooral omdat de vorm niet (voldoende) aansluit bij de belevingswereld van jongeren: de doelgroep die het meest van belang wordt gevonden om bij het belang van vrijheid te betrekken. Er zijn veel onbenutte kansen om inwoners én bezoekers te betrekken. Ze vinden dat er het gehele jaar aandacht zou moeten zijn voor het herdenken, door middel van doorlopende activiteiten en door een grotere zichtbaarheid in de stad, met name in de openbare ruimte.

Hoewel Bridge to Liberation een aanzienlijk publieksbereik weet te realiseren, zowel live als online, blijven op twee terreinen de prestaties achter bij de eigen en gemeentelijke doelstellingen. Het landelijk bereik is niet gerealiseerd. Ook de gewenste cofinanciering blijkt niet realistisch; de financiële afhankelijkheid van de gemeente neemt alleen maar toe, terwijl de kosten blijven stijgen.

Scenario's

In dit onderzoek hebben we vier mogelijke scenario's voor de toekomst gepresenteerd: van doorgaan op de huidige weg tot een radicale breuk. We hebben de scenario's getoetst aan de vijf uitgangspunten waaraan een toekomstige herdenking met breed draagvlak, voldoende bereik en duurzame financiering zou moeten voldoen. Die uitgangspunten zijn:

1. Herdenking in de Eusebiuskerk en de Berenkuil wordt voortgezet
2. Scherpe ambities in overleg met de gemeente Arnhem
3. Duidelijke doelgroep en bijbehorende prestatieafspraken
4. Lokale en regionale samenwerking is voorwaarde en wordt geïntensiveerd
5. Realistische en duurzame financiering (inclusief maximale subsidie gemeente)

Scenario 1: Continueren van de huidige manier van herdenken

Het programma in de Eusebiuskerk, de herdenking in de Berenkuil en Bridge to Liberation blijven als basis bestaan. De focus ligt op de derde vrijdag in september als moment van herdenken. Dit scenario scoort het minst goed op vier van de vijf uitgangspunten (zie tabel 5).

Scenario 2: Groot evenement in kroonjaren

Het herdenken in de Eusebiuskerk en de Berenkuil vindt jaarlijks plaats en er wordt eens in de vijf jaar een groot evenement (Bridge to Liberation) georganiseerd. In de tussenjaren wordt in financieel opzicht gespaard voor de grote herdenking in de kroonjaren. Voordelen zijn een realistische financiering, meer voorbereidingstijd en een grotere kans op cofinanciering. Een nadeel is het doorbreken van de jaarlijkse continuïteit, maar die wordt deels geborgd doordat de herdenking in de Eusebiuskerk en de Berenkuil jaarlijks wordt georganiseerd. Dit scenario scoort beter op de uitgangspunten (zie tabel 5).

Scenario 3: Brede doorlopende programmering in de stad en regio

Gelet op de uitkomsten van het onderzoek is dit scenario, waarin wordt afgezien van Bridge to Liberation, opgenomen als alternatief. Het herdenken in de Eusebiuskerk en de Berenkuil wordt wel voortgezet, maar daarnaast wordt door verschillende organisaties samen een jaarrond activiteitenprogramma georganiseerd over het herdenken van de Slag om Arnhem. Er wordt geïnvesteerd in het zichtbaar maken van het verleden in de openbare ruimte, zodat inwoners en bezoekers vaker de betekenis van de geschiedenis lijfelijk ervaren. Voordelen zijn de meer permanente aandacht voor het thema en de mogelijkheden om meer organisaties (en daarmee specifieke doelgroepen zoals jongeren en bezoekers) bij het herdenken te betrekken. Nadelen zijn het ontbreken van een breed toegankelijke gezamenlijke ervaring en daarmee de herkenbaarheid, en het doorbreken van de continuïteit in organisatie. Een belangrijke voorwaarde is helder eigenaarschap (beleggen bij een organisatie of trekker).

Voorkeursscenario 4: combinatie van kroonjaren en breed programma

Eens in de vijf jaar wordt er groot uitgepakt met een Bridge to Liberation-event. In de tussenliggende jaren wordt herdacht in de Eusebiuskerk, bij de Berenkuil en door een jaarrond programma van activiteiten en zichtbaarheid in de stad en de regio. In zekere zin is dit scenario het beste van beide werelden. Enerzijds blijft de gedeelde ervaring van Bridge to Liberation bestaan, met meer voorbereidingstijd en voldoende middelen voor een hoogstaande kwaliteit. Anderzijds is er in de tussenliggende jaren ruimte en budget voor een activiteitenprogramma gericht op specifieke doelgroepen en met volop mogelijkheden voor lokale en regionale samenwerking. Daarmee voldoet het in potentie aan alle uitgangspunten en doet het het meeste recht aan de inhoudelijke ambities van Arnhem. De totale uitgaven zullen wellicht iets stijgen, maar zijn beter controleerbaar. Daar komt bij dat de stad er meer voor terugkrijgt in de vorm van meer activiteiten en een grotere zichtbaarheid, maar ook in een beter bereik van jongeren, inwoners en bezoekers.

Score uitgangspunten per scenario	Scenario's			
	1	2	3	4
Herdenking Berenkuil en Eusebiuskerk	+	+	+	+
Scherpe(re) ambities	+/-	+	+	+
Duidelijke doelgroepen en prestatieafspraken	+/-	+	+	+
Intensivering lokale en regionale samenwerking	-	-	+	+
Realistische en duurzame financiering	-	+	+/-	+/-
Jaarlijkse financiële bijdrage gemeente totaal	€ 760.000	€ 390.000	€500.000	€ 740.000

Tabel 5: Score scenario's ten aanzien van de uitgangspunten.

Uit tabel 5 blijkt dat scenario 1 voor de gemeente Arnhem het duurste is qua jaarlijkse bijdrage. Scenario 2 is het goedkoopste.

Variatie in vorm en visie

Nu een besluit wordt genomen over de toekomst van Bridge to Liberation, is het ook een geschikt moment om te overwegen of meer variatie kan worden aangebracht in de visie en vorm van het evenement. Zeker wanneer wordt gekozen voor een vijfjaarlijkse variant is er voldoende voorbereidingstijd om per editie een regisseur aan te trekken. We raden daarbij aan om te onderzoeken of de feitelijke organisatie belegd kan blijven bij de huidige stichting: zo blijft de expertise behouden.

Tijd voor een heldere keuze

Dit onderzoek is uitgevoerd omdat de gemeenteraad heeft gevraagd om een houdbare invulling van een relevante en betekenisvolle herdenking met grote zichtbaarheid. Met dit rapport hopen we voldoende inzicht te hebben geboden om een keuze te kunnen maken voor de toekomst van het herdenken in Arnhem. Voor welk scenario de raad uiteindelijk ook kiest, in alle gevallen is het van belang dat de stad zélf de ambities bepaalt (en dat ook afstemt met de regio) en duidelijke afspraken maakt over de te bereiken doelgroepen (met name jongeren, inwoners en bezoekers), de prestaties en de bijbehorende financiering. Er zijn volop kansen om meer inwoners, bezoekers en stakeholders bij het herdenken te betrekken, waarmee het thema Vrijheid nog duidelijker op de agenda van de stad kan worden gezet.

Bijlage 1 | Motie gemeenteraad van 9 november 2022

Gemeenteraad Arnhem

AANGENOMEN *7*

Bij elkaar op	9 november 2022
Bij de bespreking van	Vaststellen van de Ontwerp-Begroting 2023
Motie van	Steffenie Pape – VVD Mattijs Loor – D66 Mark Coenders - GroenLinks Leo de Groot – Partij voor de Dieren Rene Kraaijenbrink – Arnhem Centraal
Titel van de motie	Een brug naar de toekomst
Nummer Zaaknummer	22M132 692709
Constateerende dat:	<ul style="list-style-type: none">• De Bridge to Liberation de afgelopen jaren een belangrijke plek heeft gekregen als onderdeel van de herdenking van de Slag om Arnhem;• De kosten voor deze herdenking de afgelopen jaren enorm gestegen zijn zonder dat de opzet van het evenement wezenlijk is uitgebreid;• We onderweg zijn naar de 80ste herdenking in 2024.
Overwegende dat:	<ul style="list-style-type: none">• We om vanwege de stijgende kosten de komende twee edities veilig te stellen, de budgetten van 2025 en 2026 middels een amendement bij deze begroting naar voren willen halen;• Serieuze aandacht voor het herdenken van de Slag om Arnhem van belang is om te blijven leren van het verleden en een belangrijk onderdeel is geworden van de identiteit van Arnhem;• De Slag om Arnhem niet alleen lokaal maar ook regionaal en nationaal van belang is;• Het belangrijk is om met elkaar goed na te denken over een houdbare invulling van de herdenking op lange termijn.
Verzoekt het college:	<ul style="list-style-type: none">• Zich in te zetten voor een 80ste herdenking, in 2024, met een Bridge to Liberation Experience die ook regionaal en nationaal maximale betekenis heeft en die een basis vormt voor in ieder geval eens in de vijf jaar een relevante herdenking met grotere zichtbaarheid;• Voor de begroting van 2024 met een voorstel te komen hoe we na 2024 invulling blijven geven aan de Slag om Arnhem herdenking in het algemeen en De Bridge to Liberation in het bijzonder, inclusief een financiële paragraaf;

- Daarbij in overweging te nemen dat het onwenselijk is structureel een dergelijk hoge financiële bijdrage te leveren, en daarom eens in de vijf jaar grootschalig te herdenken, en in de overige jaren betekenisvol maar kleinschaliger;
- De betrokken stakeholders mee te nemen in het te maken voorstel.

Steffenie Pape – VVD
Mattijs Loor – D66
Mark Coenders - GroenLinks
Leo de Groot – Partij voor de Dieren
Rene Kraaijenbrink – Arnhem Centraal

22M132/p.2

AANGENOMEN

f

Bijlage 2 | Lijst van geïnterviewde organisaties

- 11e Luchtmobiele Brigade, Vertegenwoordiging
- Airborne Museum, directie
- Gelders Archief, directie
- Gemeente Arnhem, college van burgemeester en wethouders
- Gemeente Arnhem, kabinet van de burgemeester
- Gemeente Arnhem, team Bestuursadvies Inclusie
- Gemeente Ede, programmateam Airborne Ede-maand
- Nationaal Comité 4 en 5 mei
- Platform Binnenstad Arnhem
- Provincie Gelderland
- Rozet
- ROC Rijn IJssel, bestuur
- Stichting Airborne Herdenkingen, bestuur
- Stichting Airborne Region, Airborne-coördinator
- Stichting Bridge to Liberation, bestuur
- Stichting Bridge to Liberation, directie
- Stichting Bridge to Liberation, productieteam
- Stichting Eusebius Arnhem, directie

BMC

Databankweg 26D
3821 AL Amersfoort

Postbus 490
3800 AL Amersfoort

(033) 496 52 00
info@bmc.nl
www.bmc.nl

KvK BMC Advies 32078667
IBAN NL91ABNA0504035754
BTW NL80.86.63.598 B.01

Colofon

Januari 2024

Classificatie : Intern gebruik

Namen adviseurs :

- drs. G. Luiten
- H. Uffen MSc CMC
- P.A. van Aken MA

Projectnummer : PO035359